

zanger. Toch blijft ook het spreken ontgaan van een duidende expressiviteit: het uitspreken van de woorden gebeurt vaak in een monotoon en cyclisch proces waarbij eerder grote woordvelden blijven hangen bij de toeschouwer dan specifieke betekenissen, eerder het muzikale van de uitgesproken zinnen als hun mogelijke onderlinge samenhang. Eerder incantatie dan expressie.

Mag het dan verwonderen dat Forsythe Jan Fabre uitnodigde om bij zijn dansers een voorstelling te komen maken? De uiterste, vaak provocerende, invraagstelling van alle ingrediënten van het theatraal bedrijf is onze landgenoot allerm minst vreemd. Het resultaat van die bevraging toegespitst op het Frankfurt Ballett kan u zien in *The Sound of One Hand Clapping*.

7.

*(I want to see you in flames /
Time is running out of...time)*

Diep ingegrift in de wereld van Forsythe is de (Amerikaanse) televisiewerkelijkheid. De tv als het beeldvierkant dat onophoudelijk fabulerende beelden oplevert; fabulerend tegenover de werkelijkheid. Forsythe lijkt vooral gefascineerd door die tv-genres die het meest extreem cliché-vertormingen van de werkelijkheid reproduceren: de soapprogramma's, het opbod van tv-predikanten tegen elkaar, de praatprogramma's waarin de mensen zich diep in de ziel laten kijken en daarvoor steeds naar dezelfde woorden grijpen...

Deze fascinatie verbindt zich met die voor de musical: vroeger al maakte hij *Isabella's Dance*, een musical waarin een waar anti-verhaal verteld wordt met alle soorten kitscherige figuren bij elkaar en waarin ook de typische structuur van een musical geparodiëerd wordt (de derde acte is één grote zoektocht naar een finale). Ook in andere voorstellingen als *Impressing the Czar* duikt dit systeem van beeldopbod voortdurend op. (De dansers ontpoppen zich dan ook tot zangers.)

In zijn meest recente voorstelling *Aliena(c)tion* is heel het tweede gedeelte één kitscherige remake van een tv-predikanten-scène, die natuurlijk niet alleen dat blijft. Al gauw neemt die scène trekjes aan van een uitdrijving, van een voodoo-praktijk, van een Chinese maskerade. Deze voortdurende verschuiving van het ene cliché in het andere is zeker niet alleen een vormprincipe: voor de eerste keer komt de realiteit echt binnen want heel deze scène draait rond een combinatie van een 'alien' wezen dat moet uitgedreven worden bij een vrouw onder leiding van een zwarte predikant. Dat vreemde

wezen blijkt uiteindelijk in iedereen te zitten. Dat wezen is misschien de xenofobie in ieder van ons. 'Het is een vreemde tijd om kunst te maken in Duitsland, weet je.', zei Forsythe enkele maanden geleden. Het steeds weerkerende refrein 'I want to see you in flames' dat eerst alleen te maken heeft met de predikant die het volle engagement van zijn toehoorders wil, krijgt hoe langer hoe meer onheilspellende betekenissen: uitdrijving, maar ook brandstichting... Duitsland anno 1993? Of tv-Duitsland anno 1993? Is time running out?...

Ter nuancering: *'Ik verwacht van het publiek niet dat het verstaat. Ik zou wensen dat het publiek waarneemt, observeert wat er gebeurt. Waarschijnlijk betekent waarnemen een stuk begrijpen. Ik denk ook dat de meeste van mijn stukken over waarnemen gaan.'* W.Forsythe.

8.

In *Aliena(c)tion* gebruikt Forsythe meermaals de woorden van Goethe zoals ze op muziek gezet zijn door Schönberg: 'Dat de zinnen zo talrijk zijn / Ze brengen verwarring binnen in het geluk / Als ik jou zie, wens ik doof te zijn / Als ik jou hoor, wens ik blind te zijn.'

De dansers zingen deze muziek ijl en verloren a capella. Dat gebeurt in een voorstelling die doortrokken is van associaties van dood en heropstanding; de dansers werken er vaak met bewegingspatronen die ze distilleren uit hun vingerafdruk; ze werken vaak op de tast: veel veeg-bewegingen over het lichaam en de kleren in alle gradaties van lichtheid; ze worden in het laatste deel opgenomen in een ruimte die door een centrale spreker opnieuw voor hen geluid wordt alsof ze blind zijn: links-voor, centrum, achter, hoog...

Een heel eind hogerop ging dans alleen over dans en toch kan u mij in mijn beschrijving van de meest recente voorstelling voortdurend betrappen op steeds meer buitenwereld die binnensijpelt. Is het werk van Forsythe dan ingrijpend veranderd? Het is een verleidelijke gedachte, maar het ligt subtieler. Net zoals (alweer) Cunningham zei dat dans - ondanks het feit dat hij niet de bedoeling heeft iets uit te drukken - toch expressief is, net zo slagen Forsythe's dansers erin om - voorbij aan het verbazingwekkende dansvertoon op zich - een stroom van gedachten, gewaarwordingen, gevoelens, associaties naar de toeschouwer toe op gang te brengen. Het is een vreemd soort communicatie die ontstaat: 'Er is een denken van de kunst dat geen denken van de niet-communicatie is maar van de niet-begripsmatige communicatie', zo beschrijft Lyotard die com-

municatie. De krachtige sensaties die het publiek ervaart laten zich inderdaad zelden makkelijk ordenen of tot een beschrijfbaar inhoud reduceren. De ontwrichting van ons 'gewone' tijds- en ruimtebesef zoals die door de des-organisatie van de voorstelling is uitgelokt, is ingrijpend. Ons waarnemingsvermogen wordt extreem onder druk gezet: elk van onze zintuigen wordt voorzien van een overaanbod, van een explosie van materiaal.

Elke voorstelling (en zeker de meest recente) trekt de toeschouwer heen en weer tussen kijken naar dans-puur en openstaan voor die werveling van associaties die de dans met de wereld verbinden. 'Deforming people into appearance', zei Francis Bacon over de manipulaties die hij uitvoerde op zijn schilderijen ten aanzien van het object wat hij in zijn hoofd had. De deformatie toont het object 'waarder dan waar'. 'Deforming our world into appearance', is het dat wat Forsythe's voorstellingen aldoor doen?

Tot slot: misschien is er uiteindelijk maar één manier van kijken naar dit soort voorstellingen. Misschien moet je gewoon zo kijken naar deze dans als Paul uit het verhaaltje (dat verder niks met Forsythe's voorstellingen te maken heeft). Paul keek zo lang naar de sneeuw tot die overstak. Tot het sneeuwde in zijn hoofd.

Misschien moet je zo lang naar deze dans blijven kijken tot hij danst in je hoofd.

An-Marie Lambrechts

In het kader van Anwerpen 93 is An-Marie Lambrechts betrokken bij de produktie van een video-installatie met de dansers van William Forsythe.